

Bosma zegt tevens iets over organisatiedichtheid (aantal organisaties per 1000 migranten). Maar de organisaties zijn zo ongelijksoortig, alleen al gezien de omvang en de geografische spreiding, dat er moeilijk een vergelijking is te maken tussen de verschillende migrantengroepen. Een poging daartoe (p.232) overtuigt niet en roept vooral vragen op over het doel, de betekenis en het bereik van de organisaties.

Wat Bosma wel laat zien is dat organisatievorming van postkoloniale migranten verband houdt met het koloniale verleden. Zo zijn veel organisaties opgericht rond de verwerking van de oorlog in voormalig Nederlands-Indië en het slavernijverleden in Suriname. Bovendien resulteerde de koloniale voorgeschiedenis in sterk heterogene groepen immigranten na de dekolonisatie. Zo is er een directe relatie tussen het ron-selen van arbeidskrachten in India en Java voor de plantages in Suriname en het grote aantal Surinaamse organisaties in Nederland dat zich sterk etnisch profileert. Daarmee levert Bosma een welkome bijdrage aan de geschiedenis van migrantenorganisaties. Een kanttekening daarbij is, zoals gezegd, dat een heldere vraagstelling ontbreekt en dat de indeling weinig overzichtelijk is. Het boek mist daarbij een slothoofdstuk met wat heldere conclusies over de betekenis van organisaties voor de verschillende groepen postkoloniale migranten. Maar naast het boek is er nu ook een uitgebreide database van de organisaties van migranten uit de voormalige Nederlandse koloniën. Huidige en toekomstige onderzoekers zullen daar zeker nog hun voordeel mee kunnen doen.

Corrie van Eijl
Universiteit Leiden

Hanno Brand (ed.), *The German Hanse in Past & Present Europe. A medieval League as a model for modern interregional cooperation?* (Groningen: Hanse Passage en Castel International Publishers, 2007) 300 p.
ISBN 978-90-79147-02-01.

Deze mooi geïllustreerde bundel is tot stand gekomen vanuit de Hanse Passage, een interregionaal samenwerkingsprogramma tussen het noordoosten van Nederland en Noord-Duitsland. Het wetenschappelijke project binnen dit raamwerk was 'The German Hanse as a Distant Mirror'. De bundel beoogt twee doelen: 1) een wetenschappelijke bijdrage leveren door syntheses dan wel analyses van bepaalde thema's binnen de Hanzegeschiedenis en 2) relaties vanuit de Hanze met het heden te leggen.

De eerste bijdrage is een inleiding van Hanno Brand, waarin de volgende zaken aan de orde komen: de belangrijkste momenten van de Hanzegeschiedenis en de geschiedschrijving over de Hanze; de rol van de Hanze als modern bindend symbool in internationale en interregionale samenwerking en parallellen tussen de Hanze en de EU. In de slotbeschouwing onderstreept hij, dat het gebrek aan een centrale constitutie binnen de Hanze funest voor de organisatie bleek te zijn.

In het tweede stuk bekijkt Paul Brood de Hanze vanuit een rechtshistorisch oogpunt en probeert de vraag te beantwoorden in hoeverre de moderne definitie van een internationale organisatie bij de Hanze past. Hij concludeert dan – ook al zijn er verschillen te noemen – dat de Hanze als een internationale organisatie gezien kan worden, maar wil de Hanze liever met de EFTA dan met de EU vergelijken. Het stuk is weliswaar boeiend geschreven, maar door te discussiëren vanuit moderne definities

wordt het beeld van de Hanze te ééndimensionaal belicht en wordt de onjuiste indruk gewekt, dat de Hanze een hiërarchische structuur was.

De interessante bijdrage van Dick de Boer over risicospreiding in de hanzeatische handel is een geslaagd voorbeeld hoe er parallellen tussen de EU en de Hanze getrokken kunnen worden. Hij stelt namelijk, dat de moderne regelgeving die gericht is op het vermijden dan wel spreiden van risico's al succesvol door Hanzeaten gebruikt werd. Hij gaat verder inhoudelijk in op de strategieën binnen de hanzeatische handel om met schipbreuk, piraten en politieke spanningen om te gaan.

Rudolf Holbach geeft een uitstekend overzicht van de textielproductie en -handel in de veertiende tot zestiende eeuw. Hij bespreekt uitvoerig de integratie van markten – een sterk punt van de Hanze – het ontstaan van nieuwe textielproductiecentra in onder meer Holland, en de efficiëntie van hanzeatische kooplieden in het omlaag brengen van kosten. Ook wordt er veel aandacht besteed aan de macht, die deze kooplieden konden uitoefenen door middel van de door hen opgestelde kwaliteitseisen en nog andere regels rondom de textielhandel.

De volgende vijf artikelen zijn vooral syntheses van onderzoek over de rol van de Hanze in diverse steden en regio's. Andris Sne bespreekt het ontstaan van steden in Lijfland (tegenwoordig Estland en Letland) en de invloed van hanzeatische kooplieden daarbij, en de botsingen tussen de regionale interesses van de Lijflandse steden en andere Hanzesteden en kooplieden. Tomasz Maćkowski richt zich op de spagaat-positie, waarin kooplieden uit Gdańsk (Danzig) nogal eens terecht kwamen door hun lidmaatschap in de Hanze en de interesses die hen aan Polen verbonden. Ook geeft hij een historisch overzicht over de positie van Danzig in de regio. Ulrich Weidinger neemt het imago van Bremen als een eigenwijs lid van de Hanze onder de loep. Hij wijst er terecht op, dat kooplieden en steden binnen de Hanze niet alleen op economisch, maar ook op sociaal en cultureel vlak met elkaar verbonden waren. Hij maakt hierbij ook vergelijkingen met de EU. Bert Looper pleit in zijn bijdrage voor een *bottom-up* benadering in de analyse van regionale interesses en verbanden binnen de Hanze en een soortgelijke behandeling van regio's binnen de EU. Ten slotte schetst Job Weststrate de geschiedenis van de relaties tussen de Hanze en Friesland en daarin vooral de rol van Friese schippers in de hanzeatische handel en de politieke omstandigheden, die invloed hadden op Friesland als afzetmarkt.

In het artikel van Lex Heerma van Voss en Elise van Nederveen Meerkerk wordt er een goed gefundeerde vergelijking gemaakt tussen de efficiëntie van de instituties van de Hanze en Holland tot het eind van de zeventiende eeuw. Er wordt vooral de vraag gesteld, welke rol de staatsvorming speelde in het versterken van de economische positie van kooplieden. De conclusie is, dat voor kooplieden uit Hanzesteden het gebrek aan staatsvorming vóór de zestiende eeuw en het verlies van autonomie in de zeventiende eeuw schadelijk waren, terwijl kooplieden uit Holland juist van een geleidelijke opkomst van een staat profiteerden.

Meerdere bijdragen zijn interessant, hebben een hoog wetenschappelijk niveau en zijn zorgvuldig geformuleerd. Ook zorgen de inleiding en de slotbeschouwing voor cohesie. Echter: de twee verschillende doelen van de bundel hebben een wrijving ten gevolg. De samenstellers willen twee zeer uiteenlopende groepen bereiken. Ten eerste willen ze historische verdieping bieden aan de mensen die gerechtigd zijn historische besluiten te nemen binnen de Euroregio. De tweede doelgroep zijn de lezers die in de Hanze en handelspolitiek (vanuit een wetenschappelijk oogpunt) geïnteresseerd zijn. Dat betekent, dat er meerdere schakelingen van de ene naar de andere doelgroep in

het betoog aanwezig zijn. Vooral voor de tweede groep kan het trekken van parallellen tussen de Hanze en de EU dan wel de interregionale samenwerking soms iets te geforceerd overkomen. Toch is de bundel in haar fraaie vormgeving, mede dankzij de inhoudelijke kwaliteit van de meeste bijdragen een welkome toevoeging in het debat over de Hanze.

Justyna Wubs-Mrozewicz
Universiteit Leiden

Joost C.A. Schokkenbroek, *Harpoeniers en robbenjagers. Nederlandse walvisvaart en zeehondenjacht in de 19de eeuw* (Uitgeverij Walburg Pers: Zutphen, 2008) 222 p., ill., ISBN 9.78.9057.305696.

Op 2 april 2008 verdedigde Joost Schokkenbroek, hoofd conservator bij het Nederlands Scheepvaartmuseum in Amsterdam, aan de Universiteit Leiden zijn proefschrift *Trying-out. An Anatomy of Dutch Whaling and Sealing in the Nineteenth century, 1815-1885* (Amsterdam 2008). Enkele maanden later volgde onder de titel *Harpoeniers en robbenjagers* een Nederlandstalige bewerking van deze dissertatie, die hier besproken wordt.

Veel is al gepubliceerd over de Nederlandse walvisvaart in de zeventiende en achttiende eeuw en over de ontwikkelingen in de twintigste eeuw. In schril contrast staat hiermee het aantal publicaties waarin aan de negentiende-eeuwse Nederlandse walvisvaart aandacht wordt besteed. Slechts C. de Jong wijdde in zijn *Geschiedenis van de oude Nederlandse walvisvaart* enkele hoofdstukken aan de achteruitgang en uiteindelijke teloorgang van de Nederlandse walvisvaart in de negentiende eeuw, terwijl F.J.A. Broeze in een artikel uit 1977 aantoonde hoe de Nederlanders er toen niet in slaagden deel te nemen aan de walvisvaart in de Stille Zuidzee.

Omdat het reilen en zeilen van deze bedrijfstak in de negentiende eeuw onderbelicht was, hoopte Schokkenbroek met zijn onderzoek 'onze huidige kennis over de negentiende-eeuwse Nederlandse walvisvaart en zeehondenjacht te verfijnen' (p. 13). Een uitdaging, temeer omdat in 1994 prof. dr. J.R. Bruijn in 'The Netherlands', in: John B. Hattendorf (ed.), *Ubi Sumus? The State of Naval and Maritime History* (Newport 1994) 227-243 betreffende de stand van zaken rond Nederlands maritiem onderzoek al had opgemerkt dat 'Further whaling research will probably serve only to refine the available knowledge'.

Harpoeniers en robbenjagers is grotendeels thematisch ingedeeld. Na de inleiding volgt een overzicht van de walvisvaart uit de zeventiende en achttiende eeuw. Rond 1800 lag deze eens zo bloeiende bedrijfstak door concurrentie en oorlogen vrijwel stil. In het begin van de negentiende eeuw werd er alles aan gedaan om de Nederlandse walvisvaart nieuw leven in te blazen. Dankzij het subsidiesysteem dat Koning-Koopman Willem I in 1816 bij Koninklijk Besluit instelde, werd het voor Nederlandse reders weer interessant om walvisvaarders uit te rusten. Bij vertrek kreeg ieder schip voortaan 2.000 gulden en hetzelfde bedrag bij terugkeer. Bij slechte resultaten (wanvangsten) ontving de reder nog een extra bedrag. Niet alleen in de Noordelijke IJszee maar zelfs ook korte tijd in de wateren rond Nederlands-Indië en Australië en in de Stille Zuidzee waren Nederlandse walvisvaarders actief. De belangrijkste centra waren Amsterdam en Rotterdam, Harlingen, Wormerveer en Purmerend. Opvallend